

ANDRZEJ PADUCH^a

DORĘCZENIA BEZPOŚREDNIE PISM W POSTĘPOWANIU PRZED SĄDAMI ADMINISTRACYJNYMI

DIRECT DELIVERY OF PLEADINGS IN ADMINISTRATIVE COURT PROCEEDINGS

The article addresses the problem of direct deliveries of pleadings, which professional attorneys of the parties and participants of the proceedings are obliged to perform in administrative court proceedings. The premise for conducting the research was the doubts appearing in the legal doctrine and practice as to the individual aspects of the analysed regulation. The aim of the research was to present this institution and to answer the question of whether it constitutes a guarantee of efficient proceedings before an administrative court. The analysis was carried out using three methods: dogmatic-legal, comparative-legal and historical. The research shows, firstly, that the institution of direct delivery has undergone a significant evolution. As a result of amendments, delivery became obligatory, and the catalogue of entities obliged to make such service was expanded. The next stage in the evolution of this institution will be electronic delivery between attorneys. Secondly, the research shows that the analysed institution is imprecise with regard to many issues. The legislator has not clearly indicated the exceptions to direct service. Similarly, there may be reservations regarding the imprecise determination of the consequences of a breach of the obligations arising from direct service. Thirdly, by burdening attorneys with the necessity of direct delivery, the legislator overlooked the financial aspect of fulfilling this obligation. In multi-party cases, the cost of service may constitute a barrier to access to court protection. As it stands now, a situation may arise in which a pleading filed by an attorney will not receive a course of action – but not due to his/her objective defaults, but rather due to the court's unfavourable interpretation of Article 66 of the Act on Administrative Court Proceedings. As a result of the legislator's lack of precision, the right to a fair trial may therefore be violated.

Keywords: court; attorney; legal representative; delivery; direct delivery; electronization; administration; access to court

---

Artykuł porusza problem doręczeń bezpośrednich pism procesowych, do których w postępowaniu sądownoadministracyjnym obowiązani są profesjonalni pełnomocnicy stron i uczestników postępowania na ich prawach. Przesłanką przeprowadzenia badań były pojawiające się w doktrynie i praktyce obrotu prawnego wątpliwości co do poszczególnych aspektów analizowanej regulacji. Celem badań była prezentacja instytucji doręczeń bezpośrednich oraz odpowiedź na pytanie, czy stanowi ona gwarancję sprawnego postępowania przed sądem administracyjnym, przy uwzględnieniu prawa do rzetelnego procesu sądowego. Powyższą analizę przeprowadzono

---

^a Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland /
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Polska
andrzej.paduch@amu.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-0033-011X>

przy wykorzystaniu trzech metod: dogmatycznoprawnej, prawnoporównawczej oraz historycznej. Badania wskazują, po pierwsze, że instytucja doręczeń bezpośrednich przeszła w okresie obowiązywania Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi znaczącą ewolucję. W wyniku kolejnych nowelizacji doręczenia w tym trybie stały się obligatoryjne, a katalog podmiotów obowiązanych do ich realizowania uległ rozszerzeniu na innych niż adwokaci czy radcowie prawni profesjonalnych pełnomocników. Kolejnym etapem ewolucji tej instytucji będzie wprowadzenie doręczeń elektronicznych między pełnomocnikami. Po drugie, z przeprowadzonych badań wynika, że analizowana instytucja w odniesieniu do wielu kwestii jest nieprecyzyjna. Przykładowo, ustawodawca nie wskazał w sposób jednoznaczny katalogu wyjątków od doręczenia bezpośredniego. Podobnie zastrzeżenia może budzić nieprecyzyjne określenie konsekwencji naruszenia obowiązków wynikających z doręczeń bezpośrednich w zakresie np. nieprawidłowego sformułowania oświadczenia o nadaniu pisma bezpośrednio do pełnomocnika innej strony albo złożenia do sądu i do rąk pełnomocnika pisma innej treści. Po trzecie, obciążając pełnomocników koniecznością doręczeń bezpośrednich, ustawodawca pominął aspekt finansowy wywiązywania się z tego obowiązku. W przypadku spraw wielopodmiotowych koszt doręczeń może stanowić barierę w dostępie do ochrony sądowej. Poczynione ustalenia należy uznać za istotne w kontekście ewentualnych nowelizacji p.p.s.a. W aktualnym kształcie może dojść bowiem do takiej sytuacji, w której pismo złożone przez pełnomocnika nie otrzyma biegu nie ze względu na jego obiektywne uchybienia, ale w związku z przyjęciem przez sąd niekorzystnej wykładni art. 66 p.p.s.a. Wskutek braku precyzji ustawodawcy może zatem dojść do naruszenia prawa do rzetelnego procesu sądowego.

Słowa kluczowe: sąd; adwokat; pełnomocnik; doręczenia bezpośrednie; doręczenia; elektroniczacja administracji publicznej

---

I. WSTĘP

Nieodłącznym elementem każdego postępowania sądowego jest wymiana stanowisk, wniosków lub oświadczeń przez jego uczestników. Co do zasady następuje to podczas rozprawy, brak jednak przeszkód, aby taka wymiana następowała również poza nią. Co więcej, wydaje się, że ze względu na ekonomikę procesową poprzedzająca rozprawę wymiana stanowisk przez strony jest zjawiskiem jak najbardziej pożądanym. Składane w ten sposób wnioski i oświadczenia przybierają formę pism procesowych, które kierowane są do sądu oraz doręczane pozostałym uczestnikom postępowania, gwarantując im *eo ipso* możliwość zapoznania się z ich treścią¹. Z tej właśnie perspektywy problematykę doręczeń należy uznać za szczególnie doniosłą: umożliwienie zapoznania się ze stanowiskiem lub wnioskami pozostałych uczestników ma dla strony nie tylko walor poznawczy, lecz także pozwala jej na podjęcie określonej obrony, a zatem – aktywny udział w toczącym się postępowaniu sądowym. W tym ujęciu prawidłowość doręczeń jest zabezpieczeniem prawa do rzetelnego procesu sądowego².

---

¹ Sawczyn (2014): 16

² Sawczyn (2014): 16; Baliński (2022); postanowienie NSA z 20 października 2010 r., II OZ 663/10, Lex nr 743857. Na szczególnie doniosłe znaczenie omawianej problematyki zwrócić uwagę także w uzasadnieniu prezydenckiego projektu p.p.s.a. – zob. druk nr 19: 72.

Co do zasady doręczanie tak rozumianej korespondencji procesowej stanowi obowiązek sądu³. Przy czym regulacja ta jest zazwyczaj bardzo obszerna, co jest pewnym potwierdzeniem jej szczególnie doniosłego znaczenia⁴. Instytucja doręczeń podlega w ostatnich latach daleko idącej modyfikacji, u której źródła leży przekonanie, że stanowić ona może instrument usprawnienia czy przyspieszenia procesu sądowego. Stąd też wprowadzane są rozwiązania przewidujące np. doręczenia elektroniczne czy realizowane za pośrednictwem portalu informacyjnego⁵, a także – przewidziany m.in. w postępowaniu sądowoadministracyjnym – tryb doręczeń bezpośrednich, stosowany pomiędzy fachowymi pełnomocnikami. Tryb ten, znany także procesowi cywilnemu⁶, stanowi rozwiązanie szczególne i jest uznawany za wyjątek od zasady oficjalności doręczeń⁷. Przewidujący go przepis art. 66 Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi⁸ nie ma jednak jednoznacznego brzmienia. W szczególności nie jest do końca jasne, do jakich pism powinien on znaleźć zastosowanie, kto powinien tryb ten stosować, a także jak doręczenie bezpośrednio realizować.

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja poszczególnych aspektów doręczenia bezpośredniego. W analizie rozwiązań p.p.s.a. (także w zestawieniu z tożsamą regulacją procedury cywilnej) wykorzystano metody dogmatyczno-prawną i prawnoporównawczą⁹. W części artykułu prezentującej kolejne nowelizacje art. 66 p.p.s.a. wykorzystano metodę historyczną. Przy czym analizie poddano najpierw przedmiotowe aspekty doręczeń bezpośrednich, następnie – aspekty podmiotowe oraz sposób realizacji doręczeń bezpośrednich. Analizę poprzedzono prezentacją art. 66 p.p.s.a. w ujęciu historycznym, ukazując tym samym ewolucję omawianego przepisu. Teza artykułu jest następująca: instytucja doręczeń bezpośrednich w postępowaniu sądowoadministracyjnym wymaga normatywnej modyfikacji, tak aby stanowiła realne zabezpieczenie prawa do rzetelnego procesu sądowego.

II. HISTORIA REGULACJI

Historycznie rzecz ujmując, konstrukcja doręczeń bezpośrednich stanowi instytucję stosunkową nową. Rozwiązania tego rodzaju nie były znane w postę-

³ Adamiak (2019): 529; postanowienie NSA z 26 sierpnia 2009 r., I GZ 88/09, Lex nr 554800.

⁴ Celińska-Grzegorzczak (2014).

⁵ Zob. art. 15zzs⁹ § 2 ustawy z 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, t.j. Dz. U. 2021, poz. 2095 ze zm.

⁶ Zob. art. 132 ustawy z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, t.jedn.: Dz. U. 2021, poz. 1805 (dalej jako: k.p.c.). Zob. także Drozdowicz (2016): 722–729.

⁷ Knysiak-Sudyka (2016); Jagielska, Wiktorowska, Wajda (2021); Tarno (2011); Gee-Milan (2023): 202; Sawczyn (2014a): 126.

⁸ Ustawa z 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, t.jedn.: Dz. U. 2022, poz. 329 (dalej jako: p.p.s.a.).

⁹ Zob. przywołany już wyżej art. 132 k.p.c.

powaniu przed Najwyższym Trybunałem Administracyjnym¹⁰ czy na gruncie przepisów z zakresu postępowania sądowoadministracyjnego obowiązujących od 1980 r.¹¹ Doręczenia bezpośrednie pojawiły się natomiast już w pierwotnej wersji p.p.s.a., przy czym – co istotne – miały wówczas charakter wyłącznie fakultatywny i polegały na fizycznym przedkładaniu odpisów pism za potwierdzeniem odbioru i oznaczaniem daty przez adwokatów i radców prawnych (art. 66 p.p.s.a. w pierwotnym brzmieniu)¹². Nowelą z 2015 r.¹³ brzmienie przepisu zmieniono, po pierwsze – czyniąc doręczenia bezpośrednie obligatoryjnymi, po drugie – rozszerzając katalog podmiotów do nich zobowiązanych o doradców podatkowych i rzeczników patentowych¹⁴. Zmodyfikowano nadto katalog sposobów doręczeń, dodając do niego przesyłki polecone. Założeniem ustawodawcy było zatem oparcie doręczeń między prawnikami-profesjonalistami na systemie bezpośrednim. Wprowadzaną zmianę uzasadniano potrzebą uproszczenia, usprawnienia i zapewnienia szybkości postępowania sądowoadministracyjnego¹⁵. Przy czym jakkolwiek projekt nie precyzuje, w jaki sposób postępowanie sądowe ma przyspieszyć w związku z wprowadzeniem doręczeń bezpośrednich, to wydaje się, że chodzi o odciążenie sekretariatów sądów w zakresie wysyłki pism procesowych do prawników profesjonalistów.

Ugruntowaniem wskazywanego modelu doręczeń bezpośrednich były kolejne nowelizacje omawianych przepisów: nowelą z 2019 r.¹⁶ uczestnictwo w doręczeniach bezpośrednich rozszerzono na Prokuratorię Generalną, wyłączając jednocześnie spośród takich doręczeń pisma wnoszone w formie dokumentu elektronicznego¹⁷. Z kolei zgodnie z nowelizacją z 2020 r.¹⁸ wyznaczono kierunek rozwoju omawianej instytucji. Z chwilą wejścia w życie tej noweli – co ma nastąpić w roku 2029 – substratem doręczenia przestanie być papierowy odpis pisma, a stanie się nim pismo w formie elektronicznej, a w treści pisma wnoszonego do sądu będzie należało zawrzeć oświadczenie o doręczeniu pisma na adres do doręczeń elektronicznych¹⁹. W przypadku braku stosownego oświad-

¹⁰ Zob. ustawa z 3 sierpnia 1922 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym, Dz. U. 1922, Nr 67, poz. 600 ze zm.; rozporządzenie Prezydenta RP z 27 października 1932 o Najwyższym Trybunale Administracyjnym, Dz. U. 1932, Nr 94, poz. 806 ze zm.

¹¹ Zob. ustawa z 31 stycznia 1980 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym oraz o zmianie ustawy – Kodeks postępowania administracyjnego, Dz. U. 1980, Nr 4 poz. 8 i ustawa z 11 maja 1995 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym, Dz. U. 1995, Nr 74, poz. 368.

¹² *In margine* nadmienić trzeba, że w takim kształcie doręczenia bezpośrednie ujęto już w projektach regulacji dotyczącej postępowania sądowoadministracyjnego, które legły u podstaw p.p.s.a.: w prezydenckim w art. 66 – zob. druk nr 19: 17, w poselskim w art. 64 – zob. druk nr 78: 17.

¹³ Ustawa z 9 kwietnia 2015 r. o zmianie ustawy – p.p.s.a., Dz. U. 2015, poz. 658.

¹⁴ Przyjęto bowiem, że nie ma uzasadnienia różnicowanie profesjonalnych pełnomocników ze względu na sposób doręczania pism – szerzej Knysiak-Sudyka (2016). Na gruncie stanu prawnego poprzedzającego nowelizację zwracał na to uwagę Tarno (2011).

¹⁵ Zob. uzasadnienie projektu ustawy, druk 1633.

¹⁶ Ustawa z 12 kwietnia 2019 o zmianie ustawy – p.p.s.a. oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2019, poz. 934.

¹⁷ Uczyniono to zresztą na wzór przepisów k.p.c. – zob. uzasadnienie projektu noweli: 9.

¹⁸ Ustawa z 18 listopada 2020 o doręczeniach elektronicznych, t.jedn.: Dz. U. 2022, poz. 569.

¹⁹ Zgodnie z przywołaną wyżej ustawą nowelizującą, art. 66 p.p.s.a. otrzyma następujące brzmienie: „§ 1. W toku sprawy adwokaci, radcowie prawni, doradcy podatkowi, rzecznicy pa-

czenia pismo – wnoszone już wyłącznie w formie elektronicznej – będzie podlegać zwrotowi. W istocie zatem dokona się swoista transpozycja regulacji już obowiązującej do świata cyfrowego; istota omawianej instytucji (doręczenie bezpośrednie połączone z obowiązkiem złożenia oświadczenia w tej kwestii) pozostanie bez zmian.

Analizując kolejne regulacje z zakresu doręczeń bezpośrednich, należy stwierdzić, że instytucja ta ewoluowała. Po pierwsze, w pierwotnym kształcie stanowiła ona bowiem wyłącznie uprawnienie wymienionych w treści art. 66 p.p.s.a. pełnomocników, aktualnie natomiast stanowi obowiązek. Po drugie, kolejne nowelizacje rozszerzały katalog fachowych pełnomocników podlegających obowiązkowi realizowania doręczeń bezpośrednich – w wyniku czego w aktualnym brzmieniu instytucja ta dotyczy wszystkich profesjonalnych pełnomocników. Kolejnym krokiem będzie cyfryzacja doręczeń bezpośrednich; w tym ujęciu doręczenia między fachowymi pełnomocnikami będą wykonywane na odpowiednie skrzynki elektroniczne.

Opisany kierunek rozwoju analizowanej instytucji należy uznać za prawidłowy. Niewątpliwie uczynienie doręczeń obowiązkowymi usprawniło pracę sekretariatów sądów (zabezpieczyło zatem pośrednio szybkość postępowań sądowych). Pozytywnie ocenić należy także ugruntowanie katalogu podmiotów obowiązanych do wykonywania doręczeń bezpośrednich: brak było bowiem podstaw do różnicowania zakresu obowiązków różnych grup pełnomocników. Takie rozwiązania mogą sprzyjać usprawnieniu koncentracji argumentacji procesowej stron i uczestników na prawach strony, znajomości i świadomości argumentacji przeciwnika, czy nawet intensyfikacji wymiany argumentów pomiędzy pełnomocnikami – co może skutkować potencjalnym polubownym zakończeniem sprawy.

III. PODMIOTOWE I PRZEDMIOTOWE ASPEKTY DORĘCZENIA WZAJEMNEGO

Omawiana regulacja sprowadza się do tego, że w przypadku, w którym w sprawie występuje co najmniej dwóch pełnomocników stron (lub uczestników na prawach strony), mają oni obowiązek wzajemnego doręczania sobie odpisów pism oraz zamieszczenia na egzemplarzu pisma kierowanym do sądu adnotacji o zrealizowanym doręczeniu, pod rygorem zwrotu pisma. Na tym tle w praktyce pojawiają się jednak pewne wątpliwości odnoszące się do kwestii przedmiotowych i podmiotowych.

---

tentowi i radcowie Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej doręczają sobie nawzajem pisma na wskazane adresy do doręczeń elektronicznych. W treści pisma procesowego wniesionego do sądu zamieszcza się oświadczenie o doręczeniu pisma drugiej stronie na adres do doręczeń elektronicznych. Pisma niezawierające powyższego oświadczenia podlegają zwrotowi bez wzywania do usunięcia tego braku. § 2. Przepis § 1 nie dotyczy wniesienia skargi, sprzeciwu od decyzji, skargi kasacyjnej, odpowiedzi na skargę kasacyjną, zażalenia, sprzeciwu, skargi o wznowienie postępowania i skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia”.

1. Aspekty przedmiotowe

Analizując problem od strony przedmiotowej należy zwrócić uwagę, że obowiązkowi doręczeń bezpośrednich poddane zostały wyłącznie pisma strony, którymi zgodnie z art. 45 § 1 p.p.s.a. są pisma obejmujące wnioski lub oświadczenia stron składane poza rozprawą oraz – co nie wynika *expressis verbis* z art. 66 p.p.s.a. – także załączniki do nich (art. 47 § 1 p.p.s.a.). W doktrynie wskazano przy tym, że bezpośrednio doręczeń objęte są także załączniki do protokołu²⁰; w mojej ocenie pogląd ten jest trafny pod warunkiem, że chodzi o załącznik składany poza rozprawą – tylko wtedy bowiem może być uznany za szczególnego rodzaju pismo strony, którego treścią będą oświadczenia pełnomocnika złożone podczas rozprawy (art. 104 zd. drugie p.p.s.a.).

Nie wszystkie jednak pisma strony objęte są bezpośrednimi doręczeniami. Po pierwsze, ustawodawca przewidział w art. 66 § 2 p.p.s.a., że wyłączenia dotyczą: skargi, skargi kasacyjnej, zażalenia, sprzeciwu, skargi o wznowienie postępowania i skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Pisma te w istocie inicjują postępowanie w danej instancji (albo w ogóle uruchamiają postępowanie sądownoadministracyjne), stąd też przed ich otrzymaniem przez drugą stronę konieczne jest ustalenie terminowości, podmiotowości i przedmiotowości ich wniesienia. W orzecznictwie zwrócono nadto uwagę, że w katalogu wyjątków mieści się także odpowiedź na skargę, która „nie stanowi pisma procesowego w rozumieniu tego przepisu, lecz jest odrębnym rodzajem pisma organu związanym z przekazaniem skargi sądowi”²¹.

Po drugie, w orzecznictwie wskazuje się, że bezpośrednio doręczenia nie będą zachodzić także w odniesieniu do pism pozostających w funkcjonalnym związku z tymi, które ustawodawca wymienił w art. 66 § 2 p.p.s.a. (np. wniosek o przywrócenie terminu do złożenia jednego z nich²²) czy też dotyczących uzupełniania ich braków formalnych²³. Wskazuje się, że wynika to z tego, że doręczenia bezpośrednie mają następować „w toku sprawy”, a zatem dopiero wtedy, gdy nadano jej bieg. W przypadku wskazywanych pism dopiero analiza odpowiednich okoliczności albo danych przedstawionych w tych pismach spowodować może formalne uruchomienie postępowania w ogóle albo na danym etapie, a zatem powstanie „toka sprawy”. Z drugiej jednak strony wskazać należy na pewną niekonsekwencję – ustawodawca zaliczył do wyjątków z art. 66 § 2 p.p.s.a. także skargę, która przecież nigdy nie będzie złożona w toku sprawy, a dopiero doprowadzić może do jej uruchomienia.

Po trzecie, wydaje się, że wzajemne doręczenia odnoszą się wyłącznie do pism zawierających oświadczenia i wnioski związane z przedmiotem sprawy; obowiązek ten nie będzie natomiast zachodzić w odniesieniu do pism składa-

²⁰ Dauter (2021).

²¹ Wyrok WSA w Gliwicach z 21 kwietnia 2016 r., IV SAB/GI 27/16.

²² Postanowienie NSA z 6 lipca 2016 r., I FZ 159/16.

²³ Dauter (2021); uchwała SN z 17 lipca 2014 r., III CZP 47/14; wyrok SN z 22 stycznia 2015 r., III CSK 98/14, Lex nr 1628931; postanowienie SA w Lublinie z 30 kwietnia 2019 r., II Ca 683/18, Lex nr 2712673.

nych do akt sądowych, ale niezwiązanych z daną sprawą (np. pisma przewodniego dołączonego do potwierdzenia uiszczenia opłaty skarbowej od udzielonego pełnomocnictwa). W istocie stanowi ono przecież nie oświadczenie składane do danej sprawy sądowoadministracyjnej, ale jest wykonaniem obowiązku wynikającego z art. 8 ust. 5 ustawy z 16 listopada 2006 r. o opłacie skarbowej²⁴, od którego uchylenie się może spowodować zawiadomienie przez sąd właściwego organu podatkowego²⁵, a w konsekwencji – przeprowadzenie postępowania egzekucyjnego w administracji. W podobny sposób należałoby potraktować pismo, które omyłkowo złożono do niewłaściwej sprawy sądowoadministracyjnej – pierwszeństwo będzie mieć w tym przypadku przekazanie go do sprawy właściwej i dopiero wówczas sąd powinien przeprowadzić analizę ewentualnej konieczności doręczeń bezpośrednich.

Po czwarte, do wyjątków od zasady bezpośredniości doręczeń zalicza się także pisma, które mają charakter obojętny dla pozostałych uczestników postępowania²⁶. Problem ten pojawił się w kontekście wniosku o uzasadnienie orzeczenia w postępowaniu cywilnym²⁷, wydaje się jednak, że zachowuje on swoją aktualność również i w postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Najogólniej rzecz ujmując, uznaje się, że wniosek o uzasadnienie nie wywołuje konieczności podjęcia określonych działań przez pozostałych uczestników postępowania, nie zachodzi zatem konieczność gwarantowania im zapoznawania się z nim. Argumentację tę uznaję za trafną, jednakże uważam, że z uwagi na doniosłość wniosku o uzasadnienie orzeczenia, wyrażającą się w otwarciu możliwości zaskarżenia wyroku lub postanowienia, zaliczenie tego pisma do katalogu wyjątków powinno być uregulowane wprost w przepisie art. 66 § 3 p.p.s.a. Konsekwencje rygorystycznej wykładni art. 66 p.p.s.a. mogą bowiem doprowadzić do odrzucenia takiego wniosku, a co za tym idzie – pozbawić stronę prawa do zaskarżenia kwestionowanego rozstrzygnięcia.

W mojej ocenie zatem katalog wyjątków od doręczeń bezpośrednich powinien stać się przedmiotem pilnych prac nowelizacyjnych w p.p.s.a. W istocie bowiem jest on nieprecyzyjny i może budzić wątpliwości na gruncie konkretnych postępowań. Z jednej strony nie można wykluczyć sytuacji, w której sąd przyjmie w odniesieniu do danego pisma wykładnię nader ścisłą – co może niesłusznie zamknąć drogę sądową; z drugiej – pełnomocnicy mogą podejmować działania ostrożnościowe, kierując każdy odpis pisma w trybie doręczeń bezpośrednich, a nadto składając odpis pisma w sądzie, co podnosi koszty procesu.

²⁴ T.jedn.: Dz. U. 2022, poz. 2142.

²⁵ Zob. art. 11 ust. 2 ww. ustawy o opłacie skarbowej.

²⁶ Zob. Partyk (2020) i przywołane tam orzecznictwo, w tym zwłaszcza: postanowienie SO w Toruniu z 29 sierpnia 2018 r., VIII Ca 573/18, Lex nr 2555904; postanowienie SN z 9 listopada 2017 r., I CZ 100/17, Lex nr 2426564; wyrok SN z 22 października 2015 r., II PK 265/14, Lex nr 1827131; wyrok SA w Lublinie z 9 kwietnia 2014 r., I ACa 844/13, Lex nr 1480516.

²⁷ Uchwała SN z 4 sierpnia 2021 r., I PZP 6/20, OSNP 2022, nr 1, poz. 1; wyrok SN z 8 listopada 2012 r., V CSK 466/11. Zob. także Mendrek (2020): 143–151.

2. Aspekty podmiotowe

Analizując problem od strony podmiotowej, należy stwierdzić w pierwszej kolejności, że system doręczeń bezpośrednich przewidziany został dla dwóch lub więcej liczby podmiotów wykonujących wskazane w treści przepisu zawody prawnicze i będących uczestnikami danego postępowania w charakterze pełnomocników. W doktrynie zwrócono uwagę, że wprowadzenie omawianych rozwiązań świadczy o przekonaniu ustawodawcy o rzetelności i fachowości przedstawicieli omawianych zawodów²⁸. Doręczenia bezpośrednio nie będą miały zatem miejsca w przypadku, gdy osoby wykonujące tzw. kwalifikowane zawody prawnicze, wymienione w art. 66 § 1 p.p.s.a., biorą udział w swojej sprawie (np. gdy adwokat i radca prawny są uczestnikami postępowania sądowoadministracyjnego, ale dotyczącego ich praw lub obowiązków²⁹). Z uwagi na fakt, iż nie występują oni wówczas jako pełnomocnicy, nie mają obowiązku realizować doręczeń bezpośrednich. Z podobnej przyczyny przyjąć należy, że w art. 66 § 1 p.p.s.a. chodzi o doręczenia pism pomiędzy fachowymi pełnomocnikami, a nie w sytuacji, gdy strona jest reprezentowana przez fachowego pełnomocnika³⁰. Jeżeli zatem strona składa w takim przypadku pismo samodzielnie, to podlega ono doręczeniu pozostałym uczestnikom w trybie art. 65 p.p.s.a. tj. zgodnie z zasadą oficjalności doręczeń.

Po drugie, w aktualnym brzmieniu art. 66 § 1 p.p.s.a. nie ma znaczenia sposób, w jaki pełnomocnik został do udziału w postępowaniu powołany. Innymi słowy, nie ma znaczenia, czy pełnomocnik ów działa z wyboru czy też urzędu, jak również to, czy dwóch pełnomocników reprezentuje podmioty pozostające po przeciwnych stronach postępowania (skarżący – organ), czy też po tej samej (np. skarżący – uczestnik postępowania). W praktyce może to powodować pewne trudności w realizowaniu doręczeń wzajemnych. W aktualnym brzmieniu przepisów może się bowiem zdarzyć, że pełnomocnik będzie zobligowany do dokonania znacznej liczby takich doręczeń. W takiej sytuacji koszty wysyłki przesyłek ponosi albo strona (w przypadku, gdy pełnomocnik działa z wyboru), albo sam pełnomocnik (przy czym oczywiście istnieje możliwość zasądzenia na jego rzecz zwrotu takich wydatków)³¹. Ta ostatnia sytuacja wydaje się kontrowersyj-

²⁸ Dauter (2021).

²⁹ W tym duchu na gruncie postępowania cywilnego Wolwiak (2015): 440; Parafianowicz (2022).

³⁰ Wolwiak (2015): 441.

³¹ Na gruncie aktualnego na dzień 10 lutego 2023 r. cennika Poczty Polskiej cena przesyłki poleconej ekonomicznej w najmniejszym formacie wynosi 6,80 zł. W postępowaniu sądowoadministracyjnym prowadzonym z udziałem np. 30 uczestników na prawach strony reprezentowanych przez adwokata lub radcę prawnego, każdorazowe złożenie pisma strony powoduje zatem konieczność wysyłki 31 takich przesyłek (30 osobnych odpisów i 2 odpisy dla sądu i dla doręczenia organowi), co daje koszt nie mniejszy niż 210,80 zł. Źródło: Cennik przesyłek poleconych, https://cennik.poczta-polska.pl/usluga,krajowy_przesylka_polecona.html, dostęp 10.02.2023 r. Na problem ten zwrócono zresztą uwagę w toku prac legislacyjnych, nie wpłynęło to jednak na rezygnację czy też odpowiednią modyfikację wprowadzanych rozwiązań – zob. Zob. Stanowisko Rady Ministrów wobec prezydenckiego projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (druk nr 1633), s. 10, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/EE262D676939D-DB4C1257C600029E900/%24File/1633-s.pdf> [dostęp: 3.03.2023].

na z perspektywy pełnomocnika z urzędu: brak bowiem podstawy do żądania zaliczki na poczet kosztów wysyłki, a zwrot kosztów doręczeń – poniesionych w istocie przez adwokata czy radcę prawnego – pozostawiony jest ocenie sądu³². W praktyce może to zatem utrudnić zajęcie stanowiska poza rozprawą, zwłaszcza jeżeli bezpośredni lub merytoryczny kontakt z klientem jest utrudniony i nie ma możliwości zaferowania, aby pod pismem podpisała się sama strona.

Po trzecie, celowościowa wykładnia art. 66 p.p.s.a. wskazuje, że należy przyjąć, iż warunkiem doręczenia bezpośredniego jest wiedza pełnomocnika o tym, że w sprawie działa inny pełnomocnik. Zwrot pisma złożonego z pominięciem art. 66 p.p.s.a. w sytuacji, w której druga strona ustanowiła pełnomocnika, np. przystępując do przeglądu akt sądowych (i nie informując o włączeniu się do postępowania drugiej strony, np. pismem), stanowiłby nadmierny formalizm procesowy³³. Wydaje się w związku z tym, że zwrot powinien następować wyłącznie w sytuacji, w której pełnomocnik ma udokumentowaną wiedzę o tym, że inny uczestnik jest zastępowany przez np. adwokata albo radcę prawnego, wynikającą z zawiadomienia go o tym fakcie razem z pisemnym zgłoszeniem do sprawy albo przystąpieniem drugiego pełnomocnika do sprawy podczas rozprawy sądowej. Kwestia ta nie jest jednak aktualnie uregulowana, co w praktyce może rodzić pewne problemy³⁴. Swoistym rozwiązaniem w tej materii mogłoby być wprowadzenie obowiązku informowania pełnomocnika drugiej strony o wstąpieniu do sprawy (np. przez przesłanie pełnomocnictwa drogą pocztową czy chociażby elektroniczną). Wydaje się, że rozwiązanie takie byłoby korzystne z perspektywy organizacji postępowania sądowego (w tym w zakresie doręczeń bezpośrednich), umożliwiłoby nadto wymianę argumentacji i podjęcie próby polubownego zakończenia sprawy jeszcze przed jej sądowym rozstrzygnięciem³⁵.

IV. CZYNNOŚĆ DORĘCZENIA BEZPOŚREDNIEGO

Jak wskazano wcześniej, doręczenie bezpośrednie polega na przekazaniu pisma pełnomocnikowi innej strony (lub uczestnika na jej prawach) z pominięciem sądu. W aktualnym stanie prawnym może to nastąpić na jeden z dwóch

³² Zob. art. 250 § 1 *in fine* p.p.s.a. Zob. także np. postanowienie WSA w Warszawie z 5 października 2015 r., IV SA/Wa 709/15, Lex nr 1827807; przeciwnie i trafnie według mnie NSA w postanowieniu z 9 marca 2016 r., I OZ 218/16, Lex nr 2003518; Radecki (2013): 52–71; Piątek (2022): 209.

³³ Dauter (2021); Jagielska, Wiktorowska, Wajda (2021) i przytoczony tam wyrok NSA z 22 listopada 2017 r., I FSK 1378/17, Lex nr 2418580. Zob. także Parafianowicz (2022).

³⁴ Podobny problem na tym tle może dotyczyć wskazania pełnomocnika w piśmie procesowym, stosownie do art. 46 § 1 p. 4 p.p.s.a. Tutaj jednak istnieje możliwość odstąpienia wzywania do uzupełniania braków formalnych lub nawet zwrotu pisma, a to na podstawie art. 49 § 1 p.p.s.a., zgodnie z którym wezwanie do uzupełnienia braku następuje jedynie wówczas, gdy pismo strony nie może otrzymać prawidłowego biegu wskutek niezachowania warunków formalnych. W analizowanej sytuacji niewskazanie pełnomocnika za taki brak uznane by nie było.

³⁵ Takie rozwiązanie byłoby więc zgodne z akcentowaną w wielu płaszczyznach koniecznością rozwijania alternatywnych względem sądowego metod rozwiązywania sporów pomiędzy władzą publiczną a jednostkami – zob. Chłudziński (2018): 83–100.

sposobów. Po pierwsze, może chodzić o doręczenie korespondencji bezpośrednio do rąk pełnomocnika, za potwierdzeniem odbioru i oznaczeniem daty doręczenia. W takim przypadku doręczenie następuje czy to w drodze bezpośredniego kontaktu dwóch pełnomocników, czy to pracowników ich kancelarii (np. aplikantów)³⁶. Praktyka obrotu prawnego wskazuje jednak, że najczęściej ta forma doręczeń bezpośrednich będzie następować tuż przed rozprawą sądową. Po drugie, doręczenie może nastąpić także przesyłką poleconą z potwierdzeniem nadania. Uważam przy tym, że przez przesyłkę poleconą należy tu rozumieć jako rejestrowaną w rozumieniu ustawy z 23 listopada 2012 r. – Prawo pocztowe³⁷, która może być nadana przez każdego operatora pocztowego, a nie wyłącznie operatora wyznaczonego. Tak szeroka interpretacja dotyczy jednak wyłącznie przesyłki adresowanej do innego pełnomocnika, nie zaś do sądu³⁸. Co istotne, fakt nieodebrania przesyłki poleconej przez adresata nie powoduje nieskuteczności doręczenia³⁹. Pismo bowiem należy traktować jako doręczone w trybie art. 73 § 4 p.p.s.a.

Samo wręczenie albo nadanie pisma strony nie będzie wystarczające do uznania doręczenia bezpośredniego za skuteczne. Niezbędne jest jeszcze złożenie oświadczenia o doręczeniu pisma albo nadaniu go przesyłką poleconą. Ustawodawca nie wskazał przy tym precyzyjnie brzmienia takiego oświadczenia. Wydaje się, że w związku z tym może być ono złożone w każdy sposób, w tym także dorozumiany, stosownie do art. 60 k.c. Wskazany kierunek wykładni uzasadniają też wskazówki interpretacyjne przepisów dotyczących wymogów formalnych, wynikające z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka⁴⁰. Dopuściłbym więc w szczególności i taką sytuację, w której pełnomocnik dołącza do pisma potwierdzenie nadania przesyłki (względnie jego kopię), wskazując je jako załącznik w egzemplarzu kierowanym do sądu⁴¹ albo – nie wymieniając potwierdzenia jako załącznika – składa je do akt, zamieściwszy na nim adnotację, że chodzi o pismo, którego egzemplarz jest niniejszym składany w sądzie⁴². W mojej bowiem ocenie działanie takie można zakwalifikować jako złożenie oświadczenia o nadaniu pisma – niewątpliwie

³⁶ Dauter (2021); Jagielska, Wiktorowska, Wajda (2015): 402.

³⁷ T.jedn.: Dz. U. 2022, poz. 896.

³⁸ W tej kwestii uchwała NSA z 19 października 2015 r., I OPS 1/15, ONSAiWSA 2016, z. 2, poz. 15. Zob. także wyroki NSA: z 27 stycznia 2017 r., II OSK 1557/16, Lex nr 2248006; postanowienie NSA z 17 lutego 2021 r., II GZ 21/21, Lex nr 3186714; z 1 marca 2018 r., II FSK 510/16, Lex nr 2486313.

³⁹ Nieco inną skuteczność będzie mieć natomiast nadanie przez operatora innego niż wyznaczony pisma do sądu – zob. przywołana już uchwała NSA z 19 października 2015 r., I OPS 1/15.

⁴⁰ Zgodnie ze stanowiskiem Trybunału; nie jest dopuszczalna szczególnie rygorystyczna interpretacja przepisów proceduralnych ustanawiających wymogi formalne – zob. *Société anonyme Sotiris i Nikos Koutras ATTEE* p-ko Grecji, § 20, *Beles i inni p-ko Czechom*, § 50 – szerzej zob. Wytyczne w zakresie stosowania art. 6 – Prawo do rzetelnego procesu sądowego (aspekt cywilny), ETPCz 2013: 16. Zob. także Szwed (2020): 123–136.

⁴¹ Tak na gruncie postępowania cywilnego wyrok SA w Poznaniu z 4 października 2018 r., I AGa 172/18, Lex nr 25965, podaje za: Partyk (2020).

⁴² W tym duchu SA w Poznaniu w przywołanym już wyroku z 4 października 2018 r., I AGa 172/18, Lex nr 2596577, podaje za: Partyk (2020).

bowiem podejmowana w tym zakresie aktywność jest nakierowana na poinformowanie sądu o tym fakcie.

Odmiennej sytuacją będzie natomiast taka, w której – pomimo zamieszczenia w piśmie oświadczenia o jego doręczeniu lub nadaniu – w istocie nie zostało ono nadane lub doręczone innemu pełnomocnikowi albo doręczone zostało pismo o odmiennej treści. W mojej ocenie należałoby to uznać za brak formalny uniemożliwiający nadanie pismu dalszego biegu i z tej przyczyny pełnomocnik-nadawca powinien zostać wezwany do prawidłowego doręczenia pisma. W art. 66 § 1 p.p.s.a. nie ustanowiono bowiem sankcji zwrotu pisma dla takiej sytuacji; odwołać się w związku z tym należy do art. 49 § 1 w zw. z art. 47 § 1 p.p.s.a. Niewątpliwie bowiem odstąpienie od doręczenia pisma uniemożliwia mu nadanie dalszego biegu – w szczególności uwzględnienie zawartej w nim argumentacji przy rozpoznaniu sprawy. W takim przypadku druga strona nie ma możliwości odniesienia się do jego treści – co należy traktować jako naruszenie prawa do rzetelnego procesu sądowego.

W kontekście realizacji doręczenia bezpośredniego w formie przesyłki poleconej należy nadmienić, że przepis art. 66 p.p.s.a. nie ustanawia zakazu nadawania w ramach jednej przesyłki dwóch lub większej liczby pism strony. Sytuacja taka wydaje się rzadkością, nie można jednakże wykluczyć, że pełnomocnik sformułuje osobno np. stanowisko strony i wnioski o odroczenie rozprawy. W takim przypadku nie ma przeszkód, ażeby oba pisma nadać jedną przesyłką poleconą – podobnie jak może to czynić sąd, kierując pisma do stron⁴³. Wydaje się jedynie, że w takim przypadku w treści korespondencji należy wyraźnie zaznaczyć, że obejmuje ona więcej niż jedno pismo⁴⁴.

Naruszenie reguł doręczenia bezpośredniego wywołuje szczególny skutek: zwrot pisma bez wzywania do jego uzupełnienia. Sankcja zwrotu przed nowelizacją p.p.s.a. z 2015 r. nie była znana procedurze sądownoadministracyjnej, w której nieuzupełnione braki formalne pisma powodowały pozostawienie go bez rozpoznania (art. 49 § 2 p.p.s.a.). Sankcja zwrotu pisma została zatem przewidziana *stricte* dla przypadków pominięcia doręczenia bezpośredniego, literalnie na wzór sankcji z art. 132 § 1 k.p.c. Przy czym, jak się wydaje, w zakresie wywoływanych skutków obie sankcje są ze sobą tożsame, czynią bowiem bezskutecznym złożone wadliwie pismo strony. Z tej przyczyny, w mojej ocenie, właściwsze było użycie w art. 66 § 1 p.p.s.a. sformułowania „pozostawienie bez rozpoznania”, które jest znane p.p.s.a. i dotyczy konsekwencji stwierdzenia w piśmie strony nieusuniętych braków formalnych lub fiskalnych. Odmienność w nazewnictwie obu instytucji (pozostawienie bez rozpoznania – zwrot) jest zapewne wynikiem legislacyjnego niedopatrzienia, będącego następstwem konstrukcji modelu doręczeń bezpośrednich na wzorcu analogicznych i wprowadzanych wcześniej w k.p.c.⁴⁵ – tym bardziej że na gruncie regulaminu wewnętrznego urzędowania sądów administracyj-

⁴³ Sawczyn (2014a): 134 i przywołane tam postanowienie NSA z 17 lutego 2009 r., II FZ 27/09, Lex nr 523892.

⁴⁴ Podobny problem pojawił się na gruncie korespondencji kierowanej przez sąd – zob. Bałński (2022).

⁴⁵ Gee-Milan (2023): 202.

nych⁴⁶ nie przewidziano fizycznego zwracania pism stron wskutek uprawnienia się zarządzenia o jego zwrocie.

W analizowanym kontekście pojawić się może pytanie o sekwencyjność doręczenia bezpośredniego. Wykładnia językowa przepisu nakazuje przyjąć, że pełnomocnik powinien w pierwszej kolejności doręczyć (nadać) pismo drugiemu pełnomocnikowi, w dalszej dopiero – do sądu. Należy jednakże rozważyć, czy równoczesne nadanie obu pism przesyłkami poleconymi będzie spełniać warunek doręczenia bezpośredniego. W mojej ocenie należy odwołać się do funkcjonalnych reguł wykładni i przyjąć, że zarówno ta sytuacja, jak i nadanie pism w kolejności odwrotnej (tj. najpierw do sądu, a dopiero następnie do drugiego pełnomocnika) spełnia wymogi z art. 66 § 1 p.p.s.a. Przyjęcie wykładni przeciwnej przeczyłoby założeniom instytucji doręczenia bezpośredniego i powodowałoby nadmierny rygoryzm formalny. W tym sensie katagoryczne brzmienie art. 66 § 1 p.p.s.a. wydaje się nieuzasadnione i należałoby postulować jego nowelizację.

V. WNIOSKI

Przeprowadzona analiza pokazuje, że omawiana instytucja generuje wiele wątpliwości. Po pierwsze, za dyskusyjny uznać trzeba katalog pism, które objęte zostały wyłączeniem z obowiązku doręczeń bezpośrednich. Wydaje się, że w tym zakresie art. 66 § 3 p.p.s.a. wymaga normatywnego doprecyzowania przez wskazanie, że doręczeniem bezpośrednim są objęte także pisma stanowiące uzupełnienie braków formalnych pism już wymienionych w § 3 oraz wnioski o uzasadnienie orzeczenia. Stanowiłyby to swoiste usankcjonowanie dotychczasowej praktyki sądów, zwiększające poziom bezpieczeństwa prawnego stron postępowania. W obecnym stanie prawnym istnieje bowiem ryzyko, że wskutek niejasności w przepisach dojdzie do zamknięcia drogi sądowej (np. w razie zwrotu wniosku o uzasadnienie wyroku, z powołaniem na konieczność zastosowania § 1 art. 66 p.p.s.a.).

Po drugie, ustawodawca nie stworzył możliwości w zakresie weryfikacji faktycznego wywiązywania się przez pełnomocnika z obowiązku bezpośredniego doręczenia. Dopiero w sytuacji, w której drugi z pełnomocników podniesie, że określonego pisma nie otrzymał albo było ono innej treści od egzemplarza złożonego w sądzie, istnieje możliwość podjęcia stosownej interwencji. Ustawodawca nie wskazuje przy tym, czy w takim przypadku sporne pismo podlega zwrotowi, czy też fakt niedoręczenia pisma (bądź doręczenia pisma innej treści) traktować należy jako usuwalny brak formalny w rozumieniu art. 49 § 1 p.p.s.a. Przyjęcie tego drugiego rozwiązania – w mojej ocenie trafnego – powodowałoby, że w omawianej sytuacji pełnomocnik byłby wzywany

---

⁴⁶ Rozporządzenie Prezydenta RP z 5 sierpnia 2015 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania wojewódzkich sądów administracyjnych, Dz. U. 2015, poz. 1177 ze zm.

do uzupełnienia braku formalnego pisma przez jego doręczenie bezpośrednie, stosownie do złożonego oświadczenia, pod rygorem pozostawienia pisma bez rozpoznania. Niemniej kwestia ta wydaje się na tyle istotna, że wymaga doprecyzowania w regulacji przepisu.

Po trzecie, uważam za konieczne doprecyzowanie w przepisie treści oświadczenia o doręczeniu lub nadaniu pisma przesyłką poleconą. Obserwowana w praktyce sekwencja doręczeń może odbiegać od przyjętej przez ustawodawcę w tym sensie, że nie zawsze pismo składane do sądu jest poprzedzone pismem nadawanym pełnomocnikowi. Sytuacja taka zachodzi chociażby w przypadku równoczesnego nadawania obu egzemplarzy za pośrednictwem poczty. Wydaje się – choć oczywiście jest to kwestia redakcyjna – że należałoby zmodyfikować treść art. 66 § 1 p.p.s.a. przez ujęcie oświadczenia rozumianego jako takie, którego przedmiotem jest nadanie lub jednoczesne nadawanie przesyłki poleconej. Niemniej uznaję za nadmierny rygorizm formułowanie *expressis verbis* dosłownej treści oświadczenia pełnomocnika. Opowiadam się za taką wykładnią art. 66 p.p.s.a., w której oświadczenie o doręczeniu lub nadaniu pisma może być złożone w każdy sposób, również *per facta concludentia*, jeżeli tylko ma ono charakter jednoznaczny.

Po czwarte, uważam, że ustawodawca powinien skierować swoją uwagę na kwestię doręczeń bezpośrednich w przypadku pomocy świadczonej z urzędu, w tym zwłaszcza w sprawach wieloosobowych. W takich przypadkach koszty wysyłki korespondencji do pozostałych pełnomocników mogą być znaczne, a w aktualnym stanie prawnym pokrywane są one dopiero po zakończeniu postępowania. W praktyce może to więc tworzyć barierę dla gwarantowania sprawnej pomocy prawnej w takich sprawach. W mojej ocenie należałoby rozważyć albo w ogóle rezygnację z doręczeń bezpośrednich w sprawach z udziałem większej niż określona liczba podmiotów (*ex lege* czy za zezwoleniem sądu, na podstawie wniosku pełnomocnika), albo umożliwienie występowania przez pełnomocników z urzędu o przyznanie im zaliczki na poczet doręczeń. Kwestię tę należy uznać za jeden z argumentów za modyfikacją instytucji pomocy prawnej świadczonej z urzędu.

Konieczność nowelizacji analizowanych przepisów nie zmienia jednak tego, że regulacja doręczeń bezpośrednich pomiędzy pełnomocnikami stanowi instrument usprawniający postępowanie sądowe – w szczególności postępowanie sądownoadministracyjne – i z tej przyczyny ustawodawca powinien instytucję tę rozwijać. Wydaje się, że pewne pole rozwoju może pojawić się po wejściu w życie przepisów o doręczeniach elektronicznych. Nie można bowiem wykluczyć, że w dalszej perspektywie doręczane w formie elektronicznej pismo stanie się swoistym anachronizmem, a wymiana stanowisk będzie następować w ramach interaktywnego i w pewnym zakresie edytowalnego pliku, na który składać się będzie stanowisko pełnomocnika jednej ze stron oraz ewentualne komentarze do tego stanowiska przygotowane pełnomocnika drugiej strony (w podobny sposób, jak zamieszczane są komentarze w popularnych edytorach tekstów). Jest to jednakże dalsza przyszłość postępowań sądowych.

Bibliografia

- Adamiak, B. (2019). Czynności procesowe w postępowaniu sądownoadministracyjnym. W: B. Adamiak, J. Borkowski, *Postępowanie administracyjne i sądownoadministracyjne* (s. 525–544). Warszawa.
- Baliński, K. (2022). Glosa do postanowienia NSA z dnia 30 września 2020 r., II OZ 666/20. *Orzecznictwo Sądów Polskich* 4: poz. 38.
- Celińska-Grzegorzczak, K. (2014). Problematyka doręczeń – uwagi na tle art. 72 § 1 p.p.s.a. w świetle bieżących prac legislacyjnych. *Monitor Prawniczy* 24: 1324–1329.
- Chłudziński, B. (2018). O potrzebie alternatyw dla sądowego rozstrzygnięcia sporów pomiędzy władzami administracyjnymi a podmiotami prywatnymi w świetle Zalecenia Komitetu Rady Ministrów R (2001)9. *Studia Prawa Publicznego* 4(24): 83–100.
- Dauter, B. (2021). Komentarz do art. 66 p.p.s.a. W: B. Dauter, A. Kabat, M. Niezgódka-Mendek, *Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Komentarz. Wyd. 2. Lex/el.*
- Drozdowicz, K. (2014). Doręczenie odpisu pisma procesowego zawierającego rozszerzenie powództwa bezpośrednio pełnomocnikowi strony przeciwnej. Glosa do uchwały SN z dnia 21.01.2016, III CZP 95/15. *Polski Proces Cywilny* 4: 722–729.
- Gee-Milan, E. (2023). Komentarz do art. 66 p.p.s.a. W: A. Skoczylas, P. Szustakiewicz, *Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Komentarz* (s. 201–202). Warszawa.
- Jagielska, M., Wiktorowska, A., Wajda, P. (2015). Komentarz do art. 66 p.p.s.a. W: R. Hauser, M. Wierzbowski (red.), *Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Komentarz* (s. 402). Warszawa.
- Jagielska, M., Wiktorowska, A., Wajda, P. (2021). Komentarz do art. 66 p.p.s.a. W: M. Wierzbowski, R. Hauser (red.), *Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Komentarz. Legalis/el.*
- Knysiak-Sudyka, H. (2016). Komentarz do art. 66 p.p.s.a. W: T. Woś (red.), *Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Komentarz. Wyd. 6. Lex/el.*
- Mendrek, A. (2020). Czy po nowelizacji z 4 lipca 2019 r. odpis wniosku o uzasadnienie podlega bezpośredniemu doręczeniu na podstawie art. 132 § 1 zdanie pierwsze Kodeksu postępowania cywilnego? *Polski Proces Cywilny* 1: 143–151.
- Parafianowicz, J. (2022). Komentarz do art. 132 k.p.c. W: O.M. Piaskowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany. Lex/el.*
- Partyk, T. (2020). Pisma procesowe objęte obowiązkiem wzajemnych doręczeń przez pełnomocników profesjonalnych na gruncie art. 132 k.p.c. *Lex/el.*
- Piątek, W. (2022). Reprezentacja strony przez profesjonalnego pełnomocnika w postępowaniu sądownoadministracyjnym. *Radca Prawny* 31: 199–212.
- Radecki, G. (2013). Wynagrodzenie pełnomocnika ustanowionego w ramach prawa pomocy w postępowaniu sądownoadministracyjnym. *Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego* 2: 52–71.
- Sawczyn, W. (2014). Znaczenie instytucji doręczenia w prawie administracyjnym. W: W. Sawczyn, J. Szuma, *Doręczenia w postępowaniu administracyjnym i sądownoadministracyjnym* (s. 13–16). Wrocław.
- Sawczyn, W. (2014a). Doręczenia w postępowaniu sądownoadministracyjnym. W: W. Sawczyn, J. Szuma, *Doręczenia w postępowaniu administracyjnym i sądownoadministracyjnym* (s. 113–152). Wrocław.
- Szwed, M. (2020). Nadmierny formalizm procesowy jako naruszenie art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 82(2): 123–136. <https://doi.org/10.14746/rpeis.2020.82.2.9>
- Tarno, J.P. (2011). *Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Komentarz. Wyd. 5. Lex/el.*
- Wolwiak, I. (2015). *Doręczenia w postępowaniu cywilnym. Warszawa.*